KRIJES

OMLADINSKI LIST ZA POUKU I ZABAVU.

BR. 16. U ZAGREBU, 1. SVIBNJA 1910. GOD. I.

Kita Majci.

P. Senjić-Tvrtković.

Smješka se nebo, nježnim se kretom
Dolinom šulja lahorak blag;
Lelija tiho rascvalim cv'jetom,
Prel'jeva dahom svibanjski sag.

S uzbude slatke duša mi mlada
Svemirom plije šireći poj,
Berući cv'ječe s eter-livada,
Kitu na oltar vijući Njoj.

Primi tu kitu ubavog cv'jeća
Hrvatskih boja — sinka Ti dar —
Primi ju, Majko, neka Te sjeća,
Za Te da srca plamti mi žar.

Priča hijeroglifa.

(Nastavak.)

XIV. Khem-Amova četa.

Dru. Louis-u Aldanu nije ni danas bilo bolje; tek kad je pričao, zanio se i zaboravio na boli — pričao je živo i — rekao bih, s više žara nego dosad:

*

Niko nije ni slutio, da se je našao izdajica i da Keops i Azes-ka-va znadu o buni.

Kraljević su i glavne njegove vođe radili neumorno, pa dok se je ovdje bunilo i uređivalo pobunjene, dotle je slikar Khem-Am tražio sa svojom četom kraljevnu H'ont-seu-sin i njenog crnog gospodara.

Nijesu dugo tražili, jer je gotovo svaki, koga su pitali, znao pričati o četi crnih i pokazivao im put — kojim je pošla.

A Khem-Am je sa svojom četom hrlio — letio, rekao bih, najkraćim putevima i doskora im veselo zaigralo srce, kad su tamo daleko opazili plamečke oko čadorja.

Sad je trebalo izvesti — navaliti — spasiti kraljevnu.

Zar da se odmah navali? Khem-Amova je četa bila do tri puta premalena, trebalo se poslužiti ratnom varkom, koju je već prije dobro izmislio vođa.

Desetoricu svojih pošalje Khem-Am naprijed. Saznali su naime, da crnci ne poznaju kraja, pa uzimlju svagda vodiče. Ova će se desetorica postaviti jutrom nedaleko čadora, a kad ih crnčevi ljudi najme, vodit će čitavu povorku najduljim i najgroznijim putem preko njiva i bara, preko lokvi, koje je netom stvorio preliveni Nil, dovest će četu do brežuljka, na kom se uzdiže napola porušeni i trošni Ozirisov hram.

Dok budu ova desetorica vodila četu najdaljim i teškim putem do rečene svrhe, dotle će Khem-Am dovesti svoju četu najkraćim i lakim. Njegova će vojska imati kada, da se odmori, pa će dočekati umornu i satrtu crnačku četu, s kojom će onda borba biti laka.

Rečeno — učinjeno!

Khem-Am je odmah vodio svoju četu dalje; na pô su se puta odmorili, a onda i opet krenuli dalje. Stigli su na mjesto u veče — i tako su se lijepo mogli odmoriti, jer će crnačka četa doći najranije tek noću drugog dana. I dok se Khem-Amovi mirno polegli pod sjene paoma i u sjenu zidina hrama i dok su lijepo oštrili strijele i brusili mačeve, popravljali lukove i jače savijali tetive, dotle je do koljena u vodi sporo stupala naprijed po crnom, smradnom mulju crnačka četa.

Glasne su se kletve miješale u zvižduk bičeva, kojima su vođe tjerali ljude naprijed.

Sporo se je stupalo po skliskom blatu, težak je teret sagibao leđa putnika; mnogi su već i pobacali sve suvišno, neki su odbacili i oružje, sve im je bilo preteško, a oni bi, koji su nosili nosiljke kraljevne i glavnih vođa, najvoljeli bili zbaciti ih u mutnu vodu i legnuti — otpočinuti — da ali gdje, kad je svukud tek voda, blato, crni mulj.

Ruke su krvarili čupajući oštri šaš, koji im je smetao na putu, a noge im klecale.

Na željna pitanja, koja su se sve s nova i nova ponavljala, odgovarahu vodiči lakonski i dosadno: »Još samo malo. — Šta ćemo, zao je ovo put.«

Mnogi je od crnaca već zavidio snošljivosti urođenika, provodiča ne znajući ubogi, da je nešto drugo, što te urođenike drži čilima. —

Napokon upriješe vodiči tamnosmeđe, duge prste tamo nekamo govoreći: »Onamo ćemo«, a četa nije više ni prigovarala, nijemo je gazila vodom, svaki joj se korak činio užasnim poslom, neki su već od napora popadali, a oni drugi krvavih očiju i usijanih usana teškim uzdisajem stupali »Naprijed i naprijed!«

Činilo im se, kao da su im noge u plamenu, a hrptenice pokidane, usne im bijahu suhe, premda su često hvatali ustima blatnu vodu. Jedva su i gledali, činilo im se sve magleno, sivo — — mnogi su se hvatali za vruća čela — a kad su stupili napokon na kopno, nijesu pomišljali ni na hram, ni na dizanje čadora, već se naprosto pobacaše čim bliže — na prvo tvrdo tlo. Odbacili su teret i oružje — u koliko ga još sačuvaše — Umor je bio grozan i težak.

A kad su u to navalile Khem-Amove čete, niko nije ni pomišljao na otpor — zalud bijahu i bičevi vođa. — A da se bore same vođe? Premalo ih je bilo — jedva pedesetak — s tima bijahu brzo gotovi.

Svi su se zgrnuli oko H'ont-seu-sinine nosiljke, trgli su mačeve, ali mačevi su pucali pod snažnim udarcima, a borci se rušili — i doskora je kraljevna bila u sigurnim rukama, u rukama svojih, koji su tada hrlili braći svojoj, koja su sigurno već skinula tirana, bezbošca i mučitelja, Keopsa — a krune mlađanog Dud-ev-Râ.

Crnčad je ležala omamljena, slomljena, troma, a pobjednici su digli nosiljku mile kraljevne i klicali, hitali, da povećaju slavu naroda, okite krunisanje mlađoga kraljevića.

Putem je narod padao nice pred kraljevnom — mučenicom, dobacivao se lotosom i narcisama, a oni daleko domahivali grančicama datulja i rascvjetanih naranči. Sve je kliktalo, sve se radovalo, jer je držalo stalnim pad tirana.

*

Dr. Louis Aldan je ušutio, pogled je upro — nekud staklen — u svoje papiruse, a onda položio ruku na još par svitaka papirusa i šapnuo: »Još samo ovo, vidiš, treba da odgonetnem.«

(Nastavit će se.)

Spljetski motivi.

K. Petković.

Nijeste li vidjeli oblake spljetske?
Spljetske oblačiće male, što s' vuku polako, polako
Kasno popodne pri zalazu grimiznog kolobara,
On ih oblači spretno u odore lagane, l'jepe:
Crvene, grimizne, modre, ljubičaste, plave i žute —
Glumčiće male.
Oni vam igraju tada i glume svakakve igre:
Priče, što ste ih snivali, čuli gdjekada úz peć.
Dosljedne malo i čudne; zato je i njima teško
Vještački do kraja izvest', pa se i teško zapletu,
I radnja im hramlje — —
Na to se pomoli za brdom ljuti, ozbiljni uštap —
Deus ex machina — i sve ih pogleda ozbiljno mrko;

Njima pak lice se ospe mrtvačkim bl'jedilom groznim...
Još malo drhću i — mrtvi!
U to se začuje buka sa Mosora: silazi eto
Vjetar, plećati sluga, svê do jedne lješinu zgrabi,
Snažno ih prebaci tamo za kulise Kozjaka sura.

N'jesi l' zar nikada stao ni na vrh marjanskog brda,
Gdjeno ti pucaju širni vidici sa belvedèrâ?
Stojiš, a s otoka-južnjak se povlači, bije o prsa,
Pod tobom vojske borova sagiblju ponosne glave,
Jele se klanjaju vite i samotni tamo borići —
Tebi: tâ prirode car si!

Il' kad za sanljive zimske večeri usplamti Marjan
Pod trećim vrhom, a zlatna se sunčeva dotakne zrâka
Golijeh mosorskih hridi — kô mag da se dotače neznan
Šipkom čudotvornom svojom — najednom usplamte rujem
Kao iz maglenih priča brda od samog rubina.

Ili kad kroz polje plazi velika željezna zmija,
Zimsku kroz poljanu golu.
A ti u kûpeju hladnom gledaš, gdje zakreće vagon,
Vinograd zapušten kako teče u okviru okna...
Na njemu kolo si vode satiri, fauni, pani
Dugijeh bradâ, kržljavih udâ...
Vrte se utvare poljske, vrtî se, vrtî se ludo
Jadno, kvrgavo trsje — — —

Chopin.

(K stogodišnjici narođenja 22./II. 1810.)

Phil. Božidar Širola.

Među velikim glazbenim romantičarima u početku 19. vijeka zaprema odlično mjesto Poljak, Fridrik Franjo Chopin. Mâ da on i nije svestran glazbenik, i ako nije skladao velikih sinfonija, sjajnih opera i snažnih oratorija, to mu ipak priznaše veliki talenat i nedostižnu genijalnost u skladanju.

Chopin je, ako ga ne čitamo na francuski, (t. j. Šopen), kako je to ušlo u modu, pravo poljsko ime. Rodio se u mjestu Zelezova vola nedaleko Varšave od poljačkih roditelja. Otac mu je Nikola Chopin bio doduše iz Nancya u Francuskoj, ali porijetlom Poljak, dok mu je mati bila Justina Krysanowska.

Već za rana opaziše njegov veliki glazbeni talenat, te mu dadoše prvim učiteljem Čeha Žyvnoga. Chopin je tako napredovao, da se je već u 11. godini okušao u kompoziciji. Njegove su stvarce uznijele sve slušateljstvo. — Svršiv licej pošao je na konservatorij i ostao ondje tri godine, te se usavršio u kontrapunktu i harmoniji pod vrsnim učiteljem Nijemcem Elsnerom; uz to je na glasoviru stekao nedostiživu tehniku. Prije je već više puta koncertovao u Varšavi i okolnim poljskim mjestima. Bio je i u Berlinu. No tihi se i čedni Chopin ustručavao stupiti pred širu publiku. Takav je ostao do konca svoga kratkoga vijeka. Kad se je godine 1830. razvio u Poljskoj ustanak protiv Rusa, htio je on iz Beča pohitati onamo, jer je silno ljubio svoju domovinu, ali ga roditelji spriječiše u tom i poslaše u Pariz, središte tadanje svijetske kulture. Tu se upoznao sa velikim muzičarima onoga doba: Bellinijem, Cherubinijem, Rossinijem i mnogim drugima. Pariz je ostavio tek nekoliko puta, a sam ga je smatrao svojom drugom domovinom. Prvi put ga je ostavio, kad je radi sušice, koja je počela da rastvara njegov i onako slab organizam, pošao na Majorku, onda je neko vrijeme boravio na dobru Nohantant u Berryu, a zadnji put je ostavio Pariz, da koncertira u Engleskoj i Škotskoj. Došavši sa ovog njemu već mučnog puta bio je posve iznemogao. Još je uvijek kao i prije poučavao u glasoviranju, a na posljetku nije mogao ni to. Umro je 17. listopada 1849. Njegovala ga je sestra Lujza i učenice mu Czartoryska i grofica Potocka.

Od kolike je znamenitosti Chopin za razvoj moderne glazbe, teško je izreći. On je prvi unio u glazbu nacijonalnost i individualitet. Svi su skladatelji prije skladali u starim glazbenim formama, dok je Chopin iznio i doveo do savršene vrijednosti svoje narodne plesove mazurku i polonaisu. Tadanji je glazbeni svijet upirao svoje oči u velikog Rossinija, pa i nijesu zaisto u Njemačkoj isprva zamijetili tihe zvukove Chopinovih noktirna, ni snažnih akorda njegovih polonaisa, kojima je crtao tužno stanje svoje domovine i sentimentalnost svoje pjesničke duše. U Njemačkoj su ga smatrali bolesnim sentimentalistom, pa je tek R. Schumann spoznao njegovu genijalnost i postao njegovim osobitim štovateljem. On ga je u svim svojim djelima i isticao.

Chopin je bio najplodniji od 1830.—1840. Kasnije je radi bolesti manje pisao. Svim se njegovim djelima provija kao jedna nit ljubav k nesrećnoj domovini, sva su mu djela tako sačinjena, da ga možemo odmah raspoznati, a Schumann veli »Es sind verschiedene Sachen, die er betrachtet, aber wie er sie betrachtet, immer dieselbe Ansicht.«

Skladao je mnogo i to isključivo samo za glasovir. Taj instrumenat ima upravo i zahvaliti Chopinu, što je postigao toliku popularnost, jer je Chopin pokazao, kako se dade i u malom dosegu glasova na glasoviru stvoriti djela neprocjenive i nedostižne glazbene ljepote. I njegove mazurke i sonate i preludiji i polonaise i valceri i noktirni odaju pravu pjesničku mu dušu, a etidama dao je tek on pravi umjetnički značaj. Schumann veli, da je glazbeni svijet očekivao vazda od Chopina nešto veličajnoga, neko veliko orhestralno djelo, no Chopin nije ispunio nade glazbenika, on je ostao i nadalje vjeran svomu miljeniku glasoviru.

Chopin je bio i vazda ostao Poljak. On je unio u svoje polonaise patriotski zanos, njegove skladbe pokazuju ga vrlo nježnim, a uz to velikim domoljubom. Poljački se narod može u istinu s njim ponositi. Kao virtuoz dovio se Chopin do savršene tehnike. On je opajao slušateljstvo tihim i nježnim, tugaljivim slavenskim napjevima. Schumann crta njegovu igru ovako: »Denke man sich, eine Äolsharfe hätte alle Tonleitern und es würfe diese die Hand eines Künstlers in allerhand phantastischen Verzierungen durcheinander, doch so, dass immer ein tieferer Grundton und eine weich fortsingende höhere Stimme hörbar, — und man hat ungefähr ein Bild seines Spieles. Kao učitelj je naobrazio mnogo vrijednih učenika.

Poljački mu narod u slavu 100 godišnjice narođenja podiže krasan spomenik u Varšavi, djelo slavljenog poljskoga kipara W. Schymannoskoga. Dok drugi narodi Chopinu u čast drže svečane akademije i koncerte, neka barem naš hrvatski narod klikne svom velikanu bratskoga poljačkoga naroda:

»Slava, vječna slava F. F. Chopinu.«

Sukob Halleyeva kometa i naše zemlje.

Am.

Gotovo su svi listovi i novine donijele pod naslovima »Konac svijeta« »Propast naše zemlje« i sličnim, iz perâ više i manje vještih lajika na polju astronomije — senzacionalne i užasne članke i člančiće, kako će tamo negdje oko 18. svibnja o. g. toliko anoncirana repatica u zahvalu za toliku reklamu, koju joj je činio ovaj svijet, zagrliti našu zemlju dražesnim repom, koji je dug kojih 100,000.000 kilometara. Pä šta mislite, vesele li se tomu nježnomu zagrljaju? Ne! Boje se, da ne bude predrastičan, da ne zdrobi našu zemlju — ili barem, da ne zaguši — nas ljude.

Pa da ne velite, kako je naš »Krijes« nesavremen, hajde, da i mi reknemo nešto o sukobu Halleyeva kometa s našim planetom »Telusom« Najzgodnije će biti navedemo li u glavnim crtama sadržaj članka, koji je u pariški »Matin« napisao ravnatelj zvjezdarne u Lyonu — dr. Andrè.

Komet Halley bit će — veli Andrè, 20. svibnja najbliže zemlji. Dva dana prije toga proći će komet najzanimljivijom točkom svoga putovanja, t. j. 18. će svibnja naše sunce, zemlja i komet biti u istom pravcu i to tako, da bude komet u sredini između sunca i zemlje. U to će vrijeme biti komet udaljen od zemlje kojih 25,000.000 kilometra, a kako će rep kometa biti dug, vjerojatno kojih 100,000.000, tu je sraz ne samo moguć, nego gotovo posvema stalan. Rečenoga će dakle dana naša zemlja proći kroz rep Halleyeva kometa, a bude li taj rep dosta širok, trajati će prolaz nekoliko sati.

Pa što može biti posljedica takova sudara?

To je pitanje u svezi s drugim; t. j.: »Da li je naša zemlja već bila u sličnom položaju? Jest, i to po prilici pred 50 god., kad se je sukobila s velikim kometom g. 1861.

Zemlja je tada prošla kroz rep u udaljenosti dvije trećine čitavog repa od njegove jezgre!

Pa što se dogodilo?

U Braziliji je bilo nebo 30. lipnja one godine neobično crveno. U Engleskoj je blizu Londona bio zrak isprepleten žutim svijetlom, koje je neprestano svjetlucalo.

Pomislimo sada na skori sraz sa Halleyevim kometom! Dne 18. svibnja bit će, kako rekosmo, komet udaljen od zemlje 25,000.000 kilometra. Ako se uzme, da se širina njegova repa nije umanjila, to je promjer širine repa pri kraju, kojih 2,000.000 km., a duljina mu je, primjetismo već, 100,000.000 kilometara udaljenosti od jezgre — dakle u razmaku $^1/_4$, t. j. mnogo bliže, negoli je to bilo 30. lipnja g. 1861.

U tako rijetkomu tijelu, kao što je rep kometa, može zemlja ostati dugo, a da se ne napuni njena atmosfera otrovnim plinovima. Silna brzina okretanja zemlje (54 km. u sekundi) povećava našu sigurnost.

Nu može li se tvrditi, da taj sukob ne će imati baš nikakovih posljedica?

Na to pitanje odgovara Andrè: »Ne može!«

Vjerojatno je, da ćemo 18. svibnja vidjeti neobične pojave svijetla kao god. 1861. Možda će se izmjeniti temperatura, dă kako imade u repu mnogo elektricitete, mogu nastati nenadane promjene električnog stanja naše atmosfere, a možda će se i poremetiti zemaljski magnetski pol, što će se jamačno opaziti na aparatima za registraciju. Napokon, premda je rep plinovit i rijedak, to bi ipak moglo u njemu biti i krupnijih čestica, koje će se sukobiti s našom atmosferom, a to bi mi opazili kao slabi meteorološki dažd.

Kako je vijest o sukobu uznemirila ljudski rod, pokazuje to, što su gotovo svi znatniji astronomi dobili po hiljade pisama i od veoma odličnih osoba s upitima i gotovo molbenicama, da ih se obavijesti o novom kometu i njegovom odnošaju prema našoj zemlji. Na cijeli pregršt ovakovih pisama odgovorio je slavni engleski astronom Robert Ball u londonskom listu »Timesu« otprilike ovako:

Kada nosorog trči, ne treba drhtati pred udarcem o paučinu, a ni zemlja se ne treba bojati sukoba sa kometom — — —«

Sjećam se, da je čuveni John Herschel jednom rekao, da je komet tako rijedak, te bi se stisnut cio mogao staviti u džep kaputa.

Halucinacija.

Nastavak. Phil. Marko Mohaček.

— »Tamna je bila noć« — poče učitelj Gerić obećanu pripovijest — »u oči sv. Andrije g. 18**, a zima, što no se kaže, da sve drvo puca.

Ja sam pisao, a sve bijaše tiho.

Tad najednom, kad sam se već i ja spremao na počinak, zalupa neko silovito na vratima.

»Ko je?« — upitam glasno izišavši iz sobe prije, nego otvorim.

»Ja, ja, gospodine, otvorite« — ozva se iz vana glas.

Već sam htio da upitam, ko je taj »ja«, kad prepoznam prestrašeni glas našega sluge, starog Martina.

Sav dršćući od straha počeo mi je Martin pripovijedati, kad sam ga pustio unutra, kako ga je nekakovo strašilo istjeralo iz kreveta:

— »Netom, što sam legao u krevet (— taj je bio u staji—), čujem ja, kako nešta praska u živici« — poče Martin. — »Ko će to biti, mislio sam i već

sam se pobojao, da su tatovi, te kane mene ubiti a blago ukrasti. No dà, pošten čovjek ne će sada u noći ostaviti tople kuće, pa hitati po ovom snijegu.

Nu ipak nijesu tatovi, jer nijesu htjeli — t. j. ono — ja ne znam, šta je, nije htjelo, da provaljuje u staju, već neprestano čeprka po živici, kao da nešto traži. A ja sam se toga prestrašio, jer sam mislio, da to nije čist posao, kao što i nije . . .«

I dalje je Martin pripovijedao i razlagao, kako to nešto »nečista« hoda oko staje i nije se dao sklonuti, da se povrati u krevet. Nijesam ni vjerovao u prvi mah, da bi doista moglo štogod biti, ali već Martinu za volju skinem sa zida pušku, turim u nju naboj i pođem van. Martin se nije usudio da pođe sa mnom.

Bilo mi je hladno i ozeble mi noge, čim sam zašao u snijeg, a to je bilo jedino, o čemu sam razmišljao.

No najednom — kad sam se primakao staji, čujem doista neko šuštanje. Stanem prisluškivati i nakon čas, dva uvjerim se, da to mora biti neko živo biće.

»Ali ko je to?« Pođem oko staje, da vidim. Pozorno sam gledao preda se i kad sam došao blizu kojih petnaest koračaja, razaberem doista u onom snijegu i magli čovječji stas. Zaustavih se čas, da ga promotrim. No mogao sam tek zamijetiti, da se neprestano sagiblje, kao da nešto vadi iz snijega, a kad izvadi, tad se i opet sagne i opet traži. Opazio me nije ni onda, kad sam mu došao bliže.

Ja sam opet odatle mogao da razaberem malo jasnije tamne njegove oblike i — prepoznao sam Tomu. Za čas sam razabrao i njegov posao, a tad najednom zakipi u meni bijes jedno s toga, što mi zanovijeta u ovakovo doba noći, a drugo zato, što mi štetu pravi, poletim k njemu, ščepam ga za šiju i zaviknem:

»Ali, nesretniče, ko te je poslao amo! Koga si molio, da ti dopusti? Jesi li ti poludio ili, šta ti je!? Već si mi pola malinâ porezao. Pa još najljepše šibe, najviše i mlade, koje bi lijepo rađale!« — — —

»Nemojte, nemojte« — branio se Tomo i mucao — »ja to trebam — trebam šibe, jako ih trebam«.

»Trebao bi ti batina, a ne šiba« — zaviknem ja i opet. »Pa ako ti baš treba šiba, zašto ih ne tražiš u danu nego baš u noći i — u mojem vrtu — na mojim malinama i ogrozdima? Je l', nesretniče?«

»Baš danas, baš sad ih moram tražiti, sutra je sveti Andrija, gospodine«.

»Da, pa što će svetomu Andriji tvoje šibe?«

»Ja ih trebam, ja, al ne smijem vam kazati zašto. Ja samo trebam i baš danas ih trebam« — branio se Tomo.

»I baš od maline šibe trebaš? A gle — ne dijeli te ni deset koračaja od krošnjate vrbe. Prošloga je proljeća okljaštrena, ima na njoj šiba mogao bi isplesti i koš. A ti ovdje moje maline uništuješ. Uh, nesrećo!« — i gurnem ga ljutito u snijeg. Sav sam se tresao od ljutine, kad sam pogledao oko sebe, i opazio već čitavi snopić lijepih malinovih mladica, što ih je Tomo odrezao.

On je međutim nešto pentao i verao se kroz snijeg i granje prema vrbi.

»To si mogao učiniti prije a ne sad, kad si mi uništio čitavu gredicu malina« doviknem mu ne znajući ni sam u prvi mah, što da činim i vratim se u kuću. Dà još sam mu iz daleka doviknuo, da ću sutra po oružnike, opazim li, da je i opet dirao u maline ili ogrozde.

Martin je dotle neustrpljivo iščekivao, kakove ću ja vijesti donijeti, pa se vidjevši me ljuta pobojao jadan, da je on kriv. No kad sam ispripovjedio, što

sam našao u vrtu, smiri se on malo i pohvali sama sebe: »Vidite, gospodine, da sam ja kakav pospanac, da ga nijesam čuo, bio bi on zacijelo učinio još i više štete«.

Sad se je Martin mogao bez straha vratiti u postelju te slatko usnuti, ali meni nije dugo i dugo htio san na oči. Previše me razljuti Toma. Čim se sutradan razdanilo, pođem opet u vrt, da bolje razgledam, što je učinio. Štete je bilo dosta. Što ću! Siromah je, platiti nema čim, da ga spravim u zatvor, tim ne bih sebi pomogao ništa. Nema dakle načina, kojim bih se mogao bar donekle odštetiti. Ha — tad mi je nešto palo na um. »Bit će dobro« — pomislim i zaputim se k njemu. Našao sam ga u komori: pred njim je ležao veliki kup šiba, a on ih je pomalo gulio.

»Kume Tomo«, — reknem mu, nakon što smo izmijenili pozdrave — »ti si mi prošle noći načinio mnogo štete. Jesi li spreman da tu štetu i nadoknadiš?«

»Nemojte mi zamjeriti, gospodine,« — slegne Tomo ramenima — »sirotinja sam, kako ću? A šiba mi trebalo. Pa jer nijesam znao, kuda ću po njih — odoh u Vaš vrt. Čim ću Vam nadoknaditi, kad nemam ništa?«

— »Ali pomisli, kume, prihvatim ja, kad ću ja uzgojiti opet onolike maline. Svakako bi pošteno bilo, da mi bar nekako nadoknadiš tu štetu. Čuj! Odabrao sam dosta lak način, ako će te to zadovoljiti. Evo slušaj: Na proljeće namumio sam kalamiti ruže. Ako si spreman da mi Uskopaš jednu gredicu vrta i zasadiš je lijepo ružinim divljakama (šipkom) do Uskrsa, tad ti ovo praštam«.

»O, ja ću to drage volje učiniti, gospodine učitelju« — izjavi Tomo spremno. — »To bih Vam bio učinio i onda, da Vam baš nijesam nanio štete. Ipak Vam hvalim, što ste izašli iz kuće, jer ja bih Vam bio sve ono trnje (ogrozdi) porezao misleći, da Vam ne treba, a ne bih se tim pomogao, jer je dosta krhko. Vrba je bolja, lakše se savija. A to ste me Vi savjetovali, zato Vam hvala.

Ja sam se tom naivnom Tominom zahvaljivanju tek slatko nasmijao i upitam ga radoznalo, čemu treba te šibe. »Ne smijem kazati, ne, nikomu ne, gosp. učitelju, ni Vama ne smijem kazati, ali vidite, trebam« — odgovori Tomo. Više ga o tom nijesam ništa zapitkivao, jer sam vidio, da taji uzrok, ali sam odmah pomišljao, da je taj uzrok posljedica kakvog praznovjerja. I nijesam se prevario. Kasnije sam saznao sve, što od drugih, što od samoga Tome.

* * *

Tjedan — dva prije toga bio je Tomo jedne večeri kod svoga susjeda Steve. Bilo je osim njega i drugih ljudi i žena; ljudi runili kukuruz, a žene čihale perje. Kod takva se opet posla obično lijepo zabavlja. Tu se pripovijedaju priče, zbijaju šale, — već kako kada samo, da vrijeme prođe. Ove večeri vodio je glavnu riječ domaćina Stevo. On je već od naravi dobar pripovjedač i rado priča. Sada ga njegovo društvo još i zamoli, da im štogod pripovijeda, »jer on to umije najbolje«.

I pričao je Stevo, pričao čarobne, strašne priče. Ljudi, žene — svi su slušali i drhtali od uzbuđenja. Pričao je o vodenim dusima, o zakletom blagu i onim nečistim dusima, koji to blago čuvaju i koješta drugo — sve same strahote.

»Dà, dà, moji ljudi, samo kad biste vi znali, koliko ima toga zakletoga blaga. Svi mi mogli bismo se njim obogatiti, da nam dođe u ruke« — govorio je Stevo. — »Ali ne možeš do njega, kad je zakleto. Ima u godini dana, kad cvate to zakleto blago. To se naime vidi samo u noći na Ivanje, kad se pale krijesovi. Tad je i moj djed naišao na takvo mjesto, gdje je blago zakopano, ali

nije znao, kako bi ga izvadio. Ej, samo da sam ja bio na njegovom mjestu, ne bi meni izmaklo«.

— »Pa kako se to pozna, gdje cvate blago?« — upita susjed Šime.

— »Eto tako, jer se na onom mjestu, gdje je zakopano, vidi baš o ponoći na Ivanje vatra — crvena vatra kao krv, gdje iz zemlje plamsa«.

»A zar se može takovo blago izvaditi?« — upita Mate.

»Nego, da se može i moj bi ga djed iskopao, a ja bih danas bio gospodin čovjek, a ne ovakav otrcan. Da, ali nije imao moje glave — lupkao se Stevo prstom po čelu.

— »I on je valjda pokušao da ga iskopa« — rekne Šime.

— »Jest — pokušao je, ali bez uspjeha, kažem vam. Išao on na Ivanje iz vinograda, a kad sišao na ravnicu — podalje od sela — opazi u daljini crven plamen. Znao je odmah, što to znači — pa hajde onamo. Kad je došao blizu na kojih dvadeset koračaja, zaustavi se i stade promatrati okolicu. Bliže nije smio da dođe, jer tad bi sve propalo.

Iz te daljine vidio je veliki crveni plamen, a kraj njega sjedi — što mislite? — sam nečisti duh«.

»Đavao!« — prošapće Tomo u strahu.

»Nečisti je sjedio uz vatru i pušio iz lule, a kad bi se počelo trnuti, tad bi opet zabo trozubom u žeravicu, a to vam, braćo moja, samo vrcaju iskre tri hvata visoko, a te su iskre — sami čisti dukati«.

»Hm — silne li sreće, da ih je dobio!« — uzdahne Šime.

»Mislio je on na to, moj dragi i želio da usreći sebe i nas, ali dä...«

»Kako je dakle bilo s tim blagom?« — upita Tomo zaneseno.

»Eto, baš hoću, da ti to kažem. Kad je dobro okom izmjerio, koliko ga koračaja dijeli od vatre, zabilježi znakom ono mjesto, na kom je stajao i vrati se kući. Došavši kući nije govorio o tom nikomu ništa, nego uzme brus i naoštri dobro lopate.

Tako je ostalo do mlade nedjelje. Tad ustane prije sunca i ode na groblje, ondje odreže tri šibe od žalosne vrbe, svaku po hvat dugačku. Te šibe i opet spremi ne rekavši nikomu ništa. Čekao je još do druge mijene mjeseca. A tad naprti lopate na rame, uze šibe i — hajd na ono mjesto. Kad je prispio do svoga znaka, bilo je baš jedanaest sati, zato je morao da se odmah dade na posao, jer za jedan sat morade svršiti posao, drukčije propade sve! (Slijedi.)

O privatnom štivu.

Pismo prijatelju.

Mili Pero!

U današnjem listu nakanih da Te upozorim na dvije, rekao bih, najvažnije stvari kod čitanja:

A to su:

I. Ne ograniči se samo na čitanje, nego o pročitanom razmišljaj i upamti, da se obogatiš novim znanjem. Budi kao marna pčela, koja brižno skuplja slatki sok iz cvijeća, ali ga onda još brižnije svari i preradi, da dade slatki med. Istom se pri razmišljanju raščine misli knjige, rasvijetljuje um i bude plemenita čuvstva. Ko čita, a nema namjere prije i poslije čitanja razmišljati, pametnije bi radio, kad bi ostavio knjigu u zapećku, da po njoj pada

prašina. Ko mnogo čita, a ne razmišlja o pojedinim mislima i tvrdnjama piščevim, o ljepoti pojedinih mjesta i poglavlja, ne prosuđuje čitave knjige, taj dóbiva u glavu šarenu zbrku, kojekako nabacanu masu, u kojoj se ni sam ne zna snaći. »To su pravi štioci« — veli Eichendorf, »koji s knjigom i nad knjigom pjevaju. Nijedan pjesnik — bilo u stihovima, bilo u prozi — ne iznosi raja, nego samo diže ljestve do divnog nebesja. Ko je lijen, te nema srčanosti da se dalje penje, tomu je slovo mrtvo, bolje bi mu bilo da kopa, nego što se bavi uzaludnim poslom«. A ima i potpuno pravo! Šta misliš, šta bi bilo, kad bi svoju tjelesnu hranu samo gutao bez žvakanja? Sigurno, dobro ne. A eto, baš čitanje je bez razmišljanja — jelo bez žvakanja. Ko hoće s korišću da čita, taj treba iza svakog sata čitanja najmanje isto tolikog razmišljanja. Najprije, kao što sam Ti naprijed spomenuo, razmisli o tvrdnjama piščevim, zatim usporedi svoje misli i nazore sa mislima i nazorim piščevim (ili ako je roman, sa mislima pojedinih lica). Sravni, čiji su nazori istinitiji, ljepši i plemenitiji. Tako ćeš sravniti svoju duševnu snagu, stvoriti samostalan sud i naučiti sam misliti svojom glavom. Ako čitaš samo zato, da čitaš, a ne kaniš uspoređivati, odmjerivati istinitost, upotrijebiti naučeno, samo ćeš primati, a ništa davati.

II. Čitaj s perom u ruci. Mladić željan znanja imat će uvijek pero pri ruci, da zabilježi, što mu se svidi. Duh je brz, pamćenje zaboravlja, a kako se uči, i čita za život, moraš gledati, da tomu staneš na put. To biva bilješkama. Tim se pojačava pažnja; duh zabavlja; lijepa mjesta bolje upamte; a takovo čitanje donaša dakako i veliku i raznovrsnu korist. Već su oba Plinija čitali uvijek s pisaljkom u ruci, a tako su radili i drugi veliki ljudi svih vremena. Kako dakle, da upotrebljavamo pero?

1. Mjesta, koja se odlikuju svojom sadržinom ili oblikom, označi sa strane kakvim potezom ili slovom, znakom, već prema tomu, da li Ti se ovo mjesto sviđa ili ne.

Tim ne prekidaš niza misli, a velika Ti je korist, jer Ti pri razmišljanju o pročitanom odmah padaju na pamet.

2. Najljepša mjesta unesi u svoj »Cvijetnjak« (Antologiju, Florilegium). »Cvijetnjak« je podebela teka: u toj teci brojem označi svaku stranicu. Sva najljepša mjesta, na koja naiđeš pri čitanju, zabilježi u nju. Glavnu riječ, o kojoj se radi podvuci; označi, iz koje je knjige misao izvađena, zatim stranu, izdanje, mjesto, gdje je izdana i godinu, kad je djelo izašlo. Na koncu je veoma zgodno, da izvadiš abecedni registar i čim štogod uneseš u »Cvijetnjak«, zapiši u registar glavnu riječ i stranu antologije. Kad Ti treba štogod n. pr. o »pozivu«, pogledaj u registar kod »P«, pa ćeš lako naći. Zgodno je, da cijeli »Cvijetnjak« podijeliš na dva dijela: jedan za misli, koje se odlikuju sadržinom, a drugi, za misli, koje se odlikuju svojom ljepotom.

Veliku korist od ovakva postupka, lako ćeš i sam doskora uvidjeti.

O, kako je zgodno imati pregršt citata i dokaza za svaku priliku! O glasovitom Francuzu J. de Maistre-u priča njegov sin, da mu je antologija uvijek ležala kraj njega na stolu i češće je prolistavaše. To je bio za njega pravi arsenal, iz koga je crpao dokaze. A i Tebi će dobro poslužiti osobito pri zadaći, ali i svagdje drugdje.

3. Nakon što si pročitao poglavlje, ispiši mu sadržaj. (kod pripov. i romana, pošto si pročitao čitavo djelo.) No da možeš napisati stvaran sadržaj, moraš duboko proniknuti knjigu; a zato se hoće, da neke nejasnije stvari i dva i tri, pa i pet puta pročitaš i promisliš, dok ne shvatiš. Kratkim, stvarnim ispisivanjem sadržaja dobit ćeš lijep prijegled cijele knjige; a u tom je baš prednost.

4. Pročitano pismeno ocijeni. »Svaku knjigu ocijeniti prema vlastitim mislima — riječi su Jungove — rastaviti dobre misli od loših, upoznati im nedostatak, procijeniti ih, prodrijeti u njih, sve dijelove u cijelosti razmotriti, vlastite misli odatle izvaditi, to znači umjeti čitati.« A to se može jedino s perom u ruci, jer puko razmišljanje nije dovoljno.

Pri ocjeni pjesničkih djela imaj na umu riječi velikog Talijana Petrarke: »Čovjek je vrijedan prezira, ako se ne uzdigne nad ljudsko, t. j. nad ljudsku sitničavost u mnogom slučaju.

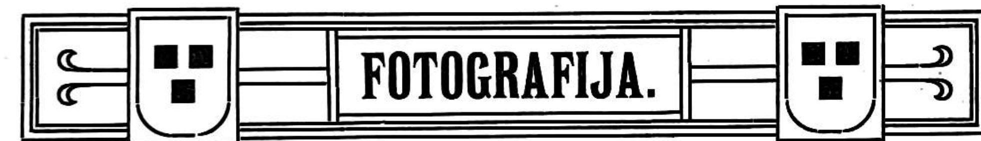
— — — — — — — — — — — — — — — — —

To su, dragi prijatelju, temeljna načela, da pravilno i nekom metodom (razumnim načinom postupanja) njeguješ privatno štivo. Ako se njih budeš držao i po njima vladao, budi siguran, da će Ti se razviti duh, volja, i ljubav k radu. Tada Tvoje štivo ne će biti na štetu školskom radu, nego će ga nadopuniti, olakšati i zasladiti.

Naučit ćeš se misliti, izricati sudove, a uz to ćeš se i naslađivati u pravom smislu ove riječi. Dà obogaćen znanjem moći ćeš biti pravi značaj, vjerno vršiti svoje zvanje u radu za Boga i dom.

Nad skromnim vratima rodne, seljačke kuće bl. Djevice Orleanske bilo je napisano: »Vive labeur« Na rad! Jest, prijatelju,: Na rad!

Tvoj vjerni
Stjepan Varga.

Deutscher Camera Almanach. Bd. VI. 1910. Sa 128 reprodukcija. Izdao Otto Ewel. Naklada Gustava Schmidta u Berlinu. Cijena K 4·80; uvezano K 6·—.

S osobitim zadovoljstvom uzimam u ruke pero, da hrvatskim amaterima prikažem osobito vrijedno i za svakoga fotografa dragocjeno djelo, što svake godine izlazi sve ljepše pod gornjim naslovom. Čitavo djelo otisnuto je na finom papiru, te opseže oko 300 stranica, koje su urešene prekrasnim reprodukcijama fotografija, te mogu služiti za uzor i najboljim fotografima, a kamoli ne našim amaterima, koji su se tek počeli razvijati. Kad čovjek prolista ovaj almanak, počima opet iznova, te ponovno pomno promatra sliku po sliku i gotovo ne vjeruje, da je to sve reproducirano po fotografijama, već po pravim slikama prvih umjetnika. I promatrajući te slike promišljamo, kakova nam sve djela daje malena i neznatna kamera, da ona u rukama pravoga fotografa stvara remek-djela, te dolazimo do toga, da je fotografija prava umjetnost, a ne tek vještina.

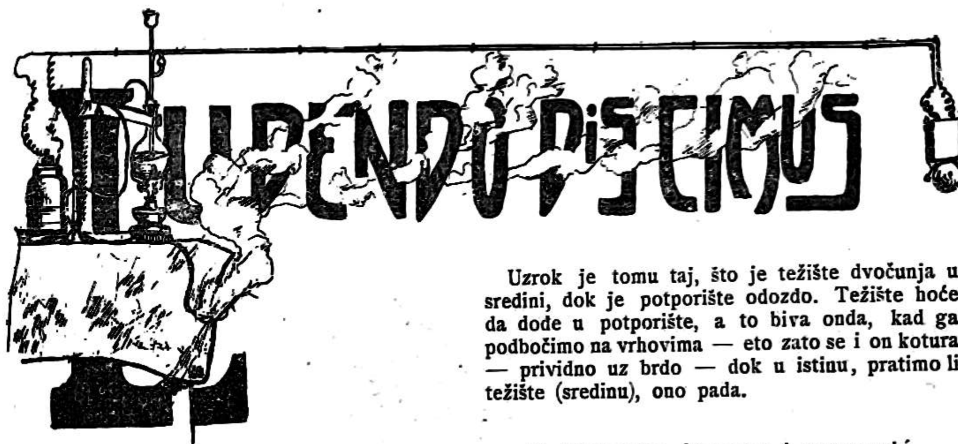
Najveći dio reprodukcija uzet je po snimcima, koji su bili prošle godine izloženi u znamenitoj izložbi u Draždanima (Dresden). Ne navađam lijepe snimke, jer bi morao navesti gotovo sve. Ima tu študija životinja, cvijeća, krajeva, portreta, a izvrsno je prikazana glasovita londonska magla.

Od članaka u ovom almanaku vrijedno je osobito istaći »Fotografovanje iz zrakoplova«, »Rodni kraj i njegovanje umjetnosti«, »Temelji kompozicije kod portreta«, »Ortohromatska fotografija«, »Snimanje cvijeća«, »Fotografija kao ures našega stana«, »O perspektivi i njezinom odnošaju prema žarišnoj daljini objektiva« i t. d.

Preporučam ovo djelo hrvatskim amaterima, jer će ono mnogo pridonijeti, da se usavrše u izabiranju motiva, kompoziciji slike itd., te će vidjeti, kakovi moraju biti snimci, da im ne bude prigovora s umjetničke strane.

Prof. Božičević.

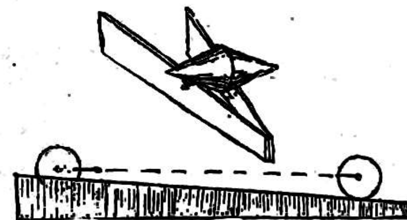
Još dva paradoksa.

R. Ć.

U prošlom je broju pričao strika Marko o dvama paradoksima, koji me sjetiše na druga dva, pa ih eto iznosim:

1. Dvočunj, koji se valja uz brdo.

Svaki će nam tokar za nekoliko filira načiniti dvočunj s promjerom od 6 cm., a duljinom od 14 cm. (vidi sliku 1.). Nadalje ćemo iz tanke daščice izrezati po dva sasvim jednaka komada paralelepipeda, kojima je donja stranica duga 30 cm., ona okomita pak stranica jedna 2 cm., a druga $4\frac{1}{2}$ cm. Gornje stranice (rubove) izgladimo postaklenim papirom (Sandpapier). Složim li sada one dvije daščice tako, da se one kraće stranice dotiču, dok su više stranice udaljene (vidi sliku), pa položim na njih naš dvočunj, to će se dvočunj stati uz brdo valjati.

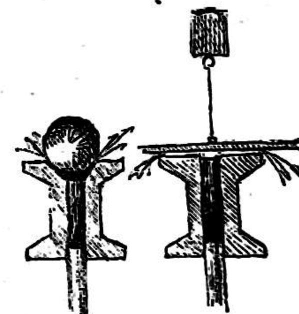
Slika 1.

Isto će se dogoditi, položimo li na daščice dobru oveliku kuglju.

Uzrok je tomu taj, što je težište dvočunja u sredini, dok je potporište odozdo. Težište hoće da dođe u potporište, a to biva onda, kad ga podbočimo na vrhovima — eto zato se i on kotura — prividno uz brdo — dok u istinu, pratimo li težište (sredinu), ono pada.

2. Kruglja, karton i mosurić.

Šupljinu mosurića (Garnröllchen, Spule) proširim oštrim nožem i rašpom u oblik lijevka, dok u gornji kraj nataknem i dobro primjerim bilo kakovu cijev za puhanje. Nadalje načinim čim gladu i bolju krugljicu iz bazgove srčike, koja je u razmjernoj veličini rupe, kako to pokazuje slika 2.

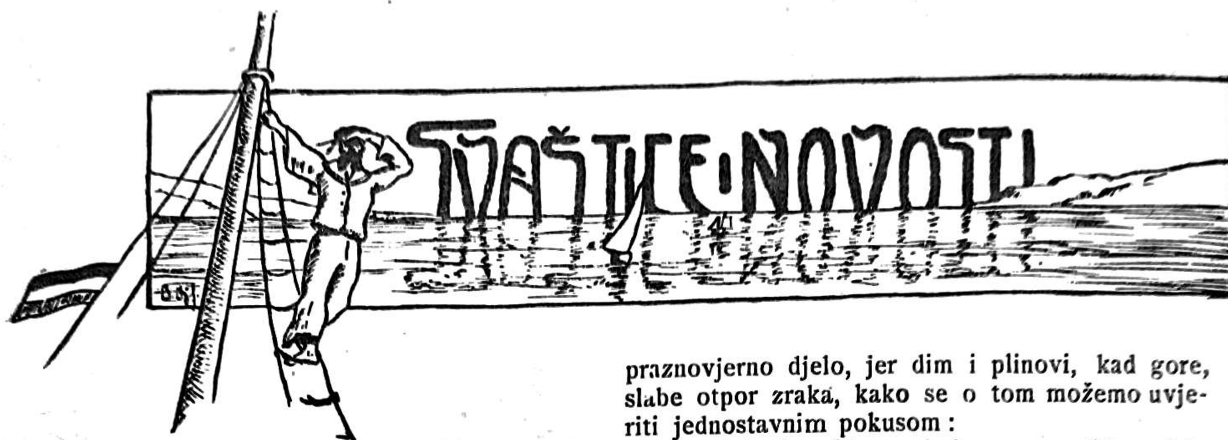
Slika 2.

Pušem li sada kroz cijev čim jače, to možemo krugljicu položiti u onu lijevkastu šupljinu — i gle čuda, struja je vjetra ne će ispuhnuti — šta više, ona ne će ni ispasti, nego će lebdjeti pred otvorom.

Sasvim će slično biti, uzmemo li umjesto krugljice komad debljeg papira (kartu). I on lebdi lepršajući pred rupom pa i onda, ako ga otežčamo laganim utegom.

Paziti valja, da nam se papir ne pomakne na stranu, zato je zgodno, ako kroz sredinu probodemo iglu (Stecknadel) tako, da ona siže u cijev mosurića.

„Sub auspiciis regis“ — zove se odlikovanje, kojim biva odlikovan onaj đak, što svrši sve svoje nauke s odlikom; bilo gimnazijalne ili realne, a i stroge ispite (rigoroze), kojima se postizava doktorat. — Ova se čast sastoji u tom, da dotični primi od kralja zlatni prsten u znak priznanja za uzorno ponašanje i marljiv rad. — I ovih je dana tako bio odlikovan profesor Škreba, koji je dodijeljen meteorološkom observatoriju u Zagrebu. Pri ovakovim svečanim promocijama filozofi čitaju svoju radnju. Tako je i profesor Škerba čitao svoju radnju, koju je potkrijepio mnijenjima ostalih prirodoslovaca, a među ovima i nekih jezuita. Pa i sam veleuč. g. Škreba i riječju i djelom dokazuje potrebu višega Bića. Njega, prirodoslovca ne odvraća od Boga priroda, nego baš ga dovodi k Bogu, k religiji.

Dječak izumitelj. U Beču je gimnazista Josip Ganz, kojemu je jedva dvanaest godina izumio »zaštitnu napravu« (Schutzvorrichtung) na električnim željeznicama tako, da će se sada umanjiti nesreće, što se danomice događaju u velikim gradovima, jer će ova sprava očuvati prolaznike od nesreće. Genijalni je dječak već dobio i patent na to svoje iznašašće od austrijskog patentnog ureda. Svakoga će prijatelja čovječanstva razveseliti ovo iznašašće, a našim najmladim drugovima biti primjer, kako može i maleni dječarac koristiti domovini i čovječanstvu.

Vatra i munja. Kad nastane oluja, običavaju u mnogim krajevima zapaliti vatru, dok opet drugi najpomnije trnu i najmanju žeravicu. Običaj palenja vatre vlada ponajviše među seljacima, koji pri tom upotrebljavaju gorivo, što proizvađa gust dim, kao što je zeleno granje i vlažno lišće. To nije nikakva pogrješka niti praznovjerno djelo, jer dim i plinovi, kad gore, slabe otpor zraka, kako se o tom možemo uvjeriti jednostavnim pokusom:

Ako dvije krugljice od bazgove srčike elektrizujemo tako, da se jako odbijaju, to trebamo samo u njihovoj blizini zapaliti žigicu i obje će se krugljice sastati. Izgarajući oduzeše plinovi zraku moć osamljenja i riješiše krugljice odmah munjine. Odatle slijedi, da je svaka vatra, svaki dimnjak odstranivač munjevne napetosti, koji u svojoj blizini djeluje silno. Hellman je dokazao statistikom gromova, da su tvornički dimnjaci vrlo sigurni pred udarom groma. Dok je grom na 1000 crkava udario popriječno 6·3; u vjetrenjače na 1000 njih u 8·5 slučajeva, to su gromovi pogodili između 1000 tvorničkih dimnjaka njih 0·3. Tim je opravdala znanost staru navadu, koju su često inteligentniji držali praznovjerjem; neko se je naime vrijeme vjerovalo, da vatra privlači gromove.

Gibanje zemlje. Tvrda je kora naše zemlje neprestano izvrgnuta promjenama zbog tereta plime i osjeke, sakupljanja ledenih masa radi zračnog tlaka, privlačivosti mjeseca i sunca, te stezanja i širenja poradi promjena temperature. Sasvim je razumljivo, da zemaljska kora ne može biti nikada na miru. Osim svagdanjeg gibanja ustanovljeno je i godišnje, koje biva prigodom promjene godišnje dobe.

Tri najtočnija sata na svijetu. Tri najpouzdanija astronomska sata na svijetu jesu: normalni sat u engleskoj zvjezdarni od god. 1900., časovnik u berlinskoj zvjezdarnici i dobnjak na morskom observatoriju u Washingtonu. Prije nekoliko godina sravnjivao je vrijeme na njima jedan njemački prirodnjak i izračunao, da se satovi u Washingtonu i Greenwichu razilaze dnevno samo za $^{15}/_{1000}$ sekunde, što čini za 66 dana 1 sekundu. Berlinski sat diferencira dnevice $^{1}/_{30}$ sekunde, što čini u 30 dana 1 sekundu. To znači točnost.

